

«Сучасність потребує вільної духом людини і демократичної ШКОЛИ»

Не так давно Міністерство освіти і науки України презентувало базовий законопроект «Про освіту», який продовжують обговорювати і знаходити в ньому як переваги, так і недоліки. Сподіваємося, що переваг виявиться більше і реформа освіти буде вдалою. Тому висловити свою думку щодо законопроекту ми попросили завідувачку відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки НАПН України Людмилу Калініну.

— Людмиле Миколаївно, Ви були на зустрічі представників громадської ради з Міністром освіти і науки України Сергієм Квітом щодо обговорення законопроекту «Про освіту». На яких основних моментах законопроекту була зосереджена увага на цій зустрічі?

— Сергій Миронович насамперед зосереджував увагу на таких основних законодавчих моментах реформування системи освіти в Україні, як: інноваційні принципи державної політики в освітній сфері, децентралізація, перехід до 12-річної середньої школи, формальна, неформальна та інформальна освіта, освіта дорослих, наближення до місця проживання дошкільної і початкової освіти, профільна школа, повноваження управлінської вертикалі та розподіл компетенцій, автономія закладів освіти тощо.

Хочу зазначити, що на зустрічі порушено питання про наявність в інформаційному дискурсі відразу двох законопроектів, які майже одночасно (протягом доби) були оприлюднені на сайтах Міністерства освіти і науки України та Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти в рубриках для громадського обговорення. За обсягом законопроекти майже

не відрізнялися, але мають місце концептуальні розбіжності та змістове наповнення, малозначні відмінності, хоча є й багато спільного.

Характерним є прозорість роботи Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти та вільний доступ до законодавчо-правової інформації, що виробляється та генерується на Інтернет-ресурсах. На сайті Комітету Верховної Ради України пріоритетною є рубрикація «Підготовка проекту ЗУ «Про освіту» та ретроспективні матеріали його покрокової підготовки робочою групою. Усі охочі мали можливість ознайомитися зі структурою законопроекту, ще з березня цього року, за рішенням парламентських слухань, присвячених розробці цього рамкового законопроекту та з іншими публічно наведеними відомостями про різні напрями діяльності комітету. Підсумки парламентських слухань «Про підготовку

проекту Закону України «Про освіту»: концептуальні засади», які відбулися 20 травня для широкого загалу були надані за день до цієї зустрічі — 3 червня. Через це виявилось замало часу задля детального розгляду, аналізу й порівняння двох законопроектів.

Відкритість міністра до діалогу та його зацікавленість у постатейному обговоренні законопроекту з усіма представниками громадської ради дали змогу кожному висловити власну думку щодо його удосконалення й уникнення дублювань та неоднозначності деяких інтерпретацій. Можна говорити, що відбувся конструктивний діалог, але все-таки були моменти, які привернули не лише мою увагу, а й Олени Онацької щодо управління освітою.

— Чи існують у цьому законопроекті інноваційні моменти?

— Сам процес розроблення цього рамкового закону у сфері освіти є інноваційним. Також слід зазначити концептуальні засади, які враховують міжнародні правові норми, інтеграційні процеси до європейського науково-освітнього середовища, інформатизації, і багатовекторність розвитку українського суспільства.

Інноваційним законопроект є не лише для 9—10 млн людей, які здобувають освіту від дитячого садочка до післядипломної освіти, а головне — у стратегічному людському вимірі за ступенем життєвої значущості не лише для кожної родини, а й для кожної людини в суспільстві незалежно від віку, національності, віросповідань і майнового стану.

На увагу також заслуговують теми щодо навчання протягом життя та освіти дорослих, які поки що не усвідомлені більшістю в суспільстві, але для європейських країн є дієвою практикою. Я з колегами мала можливість ознайомитися з організацією та специфікою діяльності, стратегіями культурного розвитку освітніх установ для дорослих, які побудовані на врахуванні здобутку національної культури, менталітету, інтересів і потреб кожної особистості Центру освіти для дорослих (м. Штутгарт) та Інституту громадської освіти (м. Бад-Урах) землі Бадден Вюртемберг у Німеччині в листопаді 2011 року під час Міжнародного форуму «Освітня культурна політика в контексті Європейського Союзу».

Власне незвичними для громади є основні положення щодо запровадження інформальної

освіти, що є самоорганізованою самоосвітньою діяльністю, освіти для дорослих і навчання протягом життя, на яких наголосив Сергій Миронович і на яких базується державна освітня політика та яка об'єднує все суспільство. Інформальна освіта не обмежена ані в часі, ані у просторі за сучасного розвитку інформаційного суспільства й доступу до мережі Інтернет і це для життєдіяльності будь-якої людини є потрібним, як і загалом для суспільства, що навчається.

— Які положення, на Вашу думку, потребували уточнення і чи висловили Ви власне бачення щодо законопроекту?

— Звісно, хотілося конкретизації функцій і чіткого визначення повноважень директорів школи як основного суб'єкта управління закладом освіти, оскільки вони є відповідальними за всі реформаційні зміни в освіті.

У законопроекті МОН України йдеться про органи управління освітою та управління закладами освіти, що здійснюється на поєднанні колегіальних і єдиноначальних засад. До органів управління належить колегіальний орган управління й керівника закладу освіти, який є не органом, а суб'єктом управління.

— Яке управління, на Вашу думку, має забезпечити розвиток особистості й ефективність закладу освіти?

— Управління має бути кардинально змінено на демократичних засадах, цьому нині сприятиме одночасне реформування в усіх сферах суспільства, мають забезпечити реальний перехід від адміністративно-командної форми державного управління до таких форм, які б відповідали сучасній формації суспільства. Державно-громадське управління не є новою формою, хоча воно було невдало інтерпретоване й задеклароване на початку 90-х років минулого століття. На жаль, на практиці ця модель залишилася утопічною внаслідок як хибного витлумачення, так і бюрократизації роботи органів управління, яким насправді суспільство делегувало свої права і їм сплачує заробітну плату задля організації якісної освіти.

За результатами досліджень, проведених науковцями відділу, сучасне управління у сфері освіти майже 60% визнають його як адміністративно-командне управління з бюрократичним супроводом і жорсткою управлінською вертикаллю; близько 17% вважають форму реалізації державно-громадською, коли узгоджуються

інтереси суб'єктів і громада час від часу надає посильну допомогу та бере участь у розв'язанні освітніх проблем. Тому, з одного боку, бажано було б все-таки уточнити форму управління, яка узгоджувалася із запропонованою в Проекті концепції розвитку освіти України на період 2015—2025 років і також проходить громадське обговорення. З іншого боку, у науковому дискурсі існує безліч парадигм і концепцій менеджменту: інноваційний, інформаційний, стратегічний, адаптаційний менеджмент, які теоретично обґрунтовані та на практиці довели дієвість їх застосування. Чи можна назвати хоча б один відомий колективний орган управління в освіті, який буде професійно й компетентно здійснювати управління школою. Можливо онлайн-режим допоможе в цьому питанні.

Я думаю, що навіть краудсорсингові технології тут безсилі і якщо й можуть допомогти, то на зовсім нетривалій проміжок часу. Та й проблеми з контролем. Персональну, а не колективну відповідальність несе особисто директор закладу, а не колективний орган, до якого він належить. За 24 роки незалежності країни не відбулося бажаної трансформації адміністративно-командної форми управління на державно-громадську. І це проблема для дослідження і виявлення суперечностей і причинно-наслідкових залежностей цього феномена.

— Міністр освіти і науки України наприкінці травня презентував основні положення законопроекту й наголосив на запровадженні нових принципів управління. Чи сприятимуть ці принципи запровадженню нового й ефективного управління закладами освіти?

— Базування управління на одному принципі поєднання колегіальних і єдиноначальних засад порушує системність і не сприятиме ефективності спрогнозованого законопроектом партнерства. Для реалізації цього принципу повноваження колегіальних органів потребують не лише уточнення суб'єктного складу, а й розробки спеціальних законів для кожного рівня освіти й окреслення їхніх повноважень у статуті. Модель державно-громадського партнерства є однією з багатьох і також потребує розробки комплексного механізму й технологій її реалізації на практиці. Але законопроект управління базується на ідеях узгодження державного й громадського складників, визначення й розмежування повноважень суб'єктів управління, відповідальності в ієрархічній управлінській

вертикалі, урахування волевиявлення й ініціативи громадськості в управлінні закладом освіти.

Щодо вибору керівниками закладів освіти форми управління, все-таки вважаю це прогресивним кроком, який приведе до вільного й адекватного обрання форм, методів, механізмів, технологій управління. Головне щоб керівників знав і міг застосувати на практиці задля досягнення мети й відповідав за отримані результати. Треба структурувати всі запропоновані за текстом принципи управління.

— І все-таки, яке має бути управління закладами освіти в інформаційному суспільстві?

— Керівники сучасних закладів освіти для забезпечення законодавчої статті щодо прозорості та відкритості в діяльності закладу освіти повинні застосовувати різні інформаційно-управлінські системи, інформаційні ресурси, інноваційні інформаційні технології, техніко-технологічні новачки і, насамперед, добирати адекватні інформаційному типу суспільства типи і форми управління. Зрозуміло, що в інформаційному суспільстві мають бути реалізовані притаманні йому характерні типи та форми управління а не панувати адміністративно-бюрократичне забюрократизоване управління минулої індустріальної доби.

Для запровадження в найближчий час це може бути й електронне державно-громадське управління освітою, управління на засадах е-демократії, управління на засадах е-інтеракції і запропонована форма управління на партнерських демократичних засадах, яка передбачає реалізацію свободи, відповідальності, прозорості управлінських рішень і ґрунтуються на системі інформаційного забезпечення управління, у якій одним із складників є моніторингові підсистеми. Запропоновані варіативні нові форми управління для впровадження найближчим часом, на нашу думку, мають здійснюватися на демократичних засадах і принципах відкритості, егалітарності, вільного доступу до публічної інформації, справедливої демократії, поліпшення якості життя всіх громадян.

— Чи відповідає запропонована в законопроекті система управління сучасному типу інформаційного суспільства?

— Певною мірою так, оскільки передбачено об'єктом управління дистанційну освіту, управління має здійснюватися на обґрунтованій

статистичній інформації та на результатах наукових досліджень, рішення мають прийматися прозоро, публічно та колегіально.

— Державний контроль якості освіти в суспільстві набув негативного забарвлення, адже мав би сприяти забезпеченню державних гарантій доступності й безоплатності освіти та освіти протягом життя. Чи виправдане таке ставлення до держконтролю?

— Безперечно болючим питанням залишається питання державного й громадського контролю, запровадження механізмів громадського контролю за якістю освіти. Державний контроль в освіті потрібен, але заради забезпечення якості освіти, а в майбутньому — якості життя нації. Для зміни ситуації необхідно визначити цим законом суб'єктів державного контролю, повноваження центрального органу виконавчої влади щодо контролю чи нагляду у сфері освіти, раціональної мінімізації контролерів із перевітками, усунення процедурної забюрократизованості і громіздкої практики державного контролю.

Хотілося б знати кількість органів державного нагляду (контролю), предмет нагляду (контролю), документи, що підлягають контролю, періодичність і тривалість здійснення планових заходів, періодичність, тривалість і підстави здійснення позапланових заходів нагляду (контролю), відповідальність суб'єктів управління за порушення відповідного законодавства. Тому що суспільство у нас формується як громадянське й інформаційне та щоб позбавитися іміджу каральної установи бажано було б створити на державному чи регіональному рівнях інформаційну інтерактивну платформу для збору зворотної статистичної інформації на дії органів державного нагляду (контролю) від керівників навчальних закладів і педагогів, відображення скарг і претензій, що буде відповідати європейським вимогам. Тоді й можна буде говорити про партнерство на всіх ієрархічних управлінських вертикалях системи освіти.

— Чи несуть зміни загрозу авторитаризму в управлінні освітою?

— Загалом запропоновані в законопроекті зміни щодо децентралізації управління освітою, дебюрократизації, відкритості і прозорості в діяльності закладу освіти й керівника, участь у порівняльних міжнародних дослідженнях спрямовані на подолання негативних чинників й авторитаризму в освіті. Свободу не дають, її виборюють, і в освіті також.

— Чи буде реструктуризовано жорстку управлінську вертикаль завдяки запропонованим змінам?

— Наміри є, але поки що чітко не вимальовуються. Як на мене, це більше стосується обласного й районного рівнів і їх повноважень.

— Для чого потрібна прозорість в управлінні чи навіть по всій управлінській вертикалі в освіті?

— Насамперед для прийняття й ухвалення управлінських рішень, які б мали бути спільно розробленими й колегіально ухваленими на будь-якому ієрархічному рівні управління, які б мали прийматися на користь замовників освіти. Прозорість або непрозорість пов'язані з корупцією в освіті.

Як відомо, за міжнародними рейтингами і висновками зарубіжних експертів, країна є вкрай корумпованою, тому прозорість у діях сприятиме викоріненню корупційних явищ в освіті, про які не прийнято говорити вголос. Це суттєве питання ще й тому, що стара адміністративно-командна система управління, яка мала б бути артефактом у сучасному інформаційному суспільстві, не лише рухається по інерції. Після законодавчо прийнятої зупинки початку 90-х років і декларативних намірів запровадження державно-громадського управління й до сих пір функціонує та латентно набирає обертів всупереч змінам. Прозорими мають бути й механізми фінансування і контролю за якістю освіти.

Прозорість базується на суспільно значущій інформації, яку можна розглядати як суспільне надбання та яку створюють суб'єкти управління в освіті задля дотримання в школі основного принципу успішної діяльності — довіри, соціальних гарантій і справедливості. Забезпечення прозорості сприятиме відновленню довіри суспільства до реформаторських дій Уряду на користь людини.

— Чи достатньою є участь представників громадськості в підготовці закону для його реалізації в суспільстві?

— Так, задля практичного виконання законодавчих норм безперечно важливим є участь громадськості й залучення зарубіжних експертів.

Цей законопроект, як і Конституція України, є важливими для кожної людини в країні. В ідеальному варіанті в його обговоренні, а можливо, й у написанні, мали б брати участь

усі активні громадяни в інформаційному суспільстві, для якого характерним є новий тип е-взаємодії через соціальні мережі, що надає можливість людям вільно брати участь не лише в комунікаційних процесах, а й у процесі законотворення.

Як приклад, хочу навести безпрецедентний випадок законотворчого краудсорсингу в Європі, який є досвідом прямої демократії та який точно дає відповідь на Ваше запитання. З ініціативи Президента Ісландії було проведено референдум у 2011 році та вирішено написати нову Конституцію країни. До законотворчого процесу залучено звичайних громадян, а майданчиком для написання розділів конституції обрано соціальні мережі *Facebook*, *Twitter* та *YouTube*. Саме на цих соціальних майданчиках, а не на державномовних сайтах усі охочі могли залишати свої коментарі й побажання щодо проекту нової Конституції країни. Процес написання від початку реалізації ідеї до затвердження проекту Конституції Ісландії парламентом і підписанням Президентом Ісландії зайняв 2,5 роки. Нова Ісландська Конституція стала першою у світі, написаною завдяки колективним зусиллям громадян цієї країни із застосуванням краудсорсингу. Зрозуміло, що з Конституцією не лише всі ознайомлені, а вона є суспільно визнаною нормою та керівництвом для життя.

— Чи всі запропоновані нововведення можна реалізувати на практиці?

— Я думаю, життя покаже, які ідеї та нововведення будуть прийняті в суспільстві, а які ні.

— Чи сприятимуть оприлюднені законодав змін реальному реформуванню системи освіти в Україні?

— Усе-таки я даю ствердну відповідь. Суспільство звикло до перманентно латентного реформування в освіті, але я переконана, що в нас мають надію на краще. Хотілося б, щоб не лише вимоги до директорів шкіл і педагогів були європейськими, а й щоб був заслужений статус і заробітна плата.

— Які ж підсумки щодо обговорення законопроекту «Про освіту» було оголошено після завершення зустрічі?

— Під час обговорення лунала не лише конструктивна критика. Було зосереджено увагу на необхідності більш чіткого обґрунтування базових засад і термінологічної узгодженості на яких має будуватися Закон «Про освіту» та узгоджена позиція про узагальнення висловлених пропозицій і зауважень задля їх врахування й доопрацювання представленого законопроекту на адресу Міністерства освіти і науки України.

Насамкінець хочу сказати, що школа, як і держава, має свою територію, традиції, цінності, а головне — людський капітал. За цих буремних і непростих часів виникає потреба у вільній думці людини й демократичній школі, задля чого запропоновані прогресивні, суспільно значущі зміни в законопроекті та відбувається реформування в освіті.

Підготувала **Олена ВЛАСЕНКО**

ІНДЕКС

91846

Директор школи + Школа. Комплект

у складі: газета «Директор школи», журнал «Школа»

Заощаджуй кошти — купи у комплекті. Знижка — 10%